

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับนาฏศิลป์ไทยเป็นไปโดยลำบาก เพราะหลักฐานทางวิชาการที่เป็นลายลักษณ์อักษรมีน้อย ครูอาจารย์ทางนาฏศิลป์มักจะถ่ายทอดวิชาโดยทางปฏิบัติ ไม่นักเขียนบันทึกไว้เป็นคำরাบประการหนึ่ง หรืออาจด้วยความคิดว่า "เรื่องโขนละครคนพวกรำและคนตรีที่พาทย์นั้น แต่ก่อนเขาถือกันว่าเป็นความรู้ของคนชั้นต่ำสำหรับบ่าวเรอคนอื่น จึงไม่มีใครที่มีความรู้เขาอยากจะเขียนขึ้นไว้"^๑ อีกประการหนึ่ง เหตุนี้เรื่องราวเกี่ยวกับโขนจึงมีไม่มากนัก อย่างไรก็ตามก็พิจารณาหลักฐานเท่าที่ปรากฏนาฏกรรมซึ่งเรียกว่า โขน กำเนิดในสมัยอยุธยา ระหว่างรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ถึงสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ก่อนนั้นมีการแสดงเรียกว่า "เต้น" รวมอยู่ใน "ระบำรำเต้น" ซึ่งคงเป็นคำรวมเรียกนาฏศิลป์นั่นเอง การ "เต้น" นี้อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับโขนบ้าง เพราะโขนนั้นมีการ เต้นโดยอาศัยจังหวะชา เป็นศิลปะสำคัญเหมือนกัน พิจารณาลักษณะการแสดง โขนแล้วเห็นว่ามีศิลปะหลายชนิดรวมกัน ศิลปะเหล่านี้ล้วนเกิดก่อนโขนทั้งสิ้น กล่าวคือ การชกนาคคึกค้ำบรรพ์ กระบี่กระบอง และหนังใหญ่ โดยนำศิลปะการแต่งกายจากการชกนาคคึกค้ำบรรพ์ ทำเต้นอาวูชและทำค่อดูโลดโผนจาก กระบี่กระบอง การพากย์และเจรจาจากหนังใหญ่ รวมกันเป็นการแสดงชนิดใหม่ ชื่อของการแสดงว่า "โขน" คงเกิดขึ้นพร้อมกันนี้เอง การแสดงโขนในระยะแรกเป็นแบบเดียวกับหนัง คือ มีการพากย์ เจรจา และการเต้นการรำตามเพลงหน้าพาทย์ เป็นดังนี้จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ทรง

^๑ ธนิต อยู่โพธิ์, "คำนำ", นาฏยศาสตร์ คำรารา. ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร แปลจากกัมภีร์ นาฏยศาสตร์ ของ ภรตมุณี (พระนคร:กรมศิลปากร, ๒๕๑๑).

นำวิธีการของละครมาใส่ในโซนค่ายซึ่ง เป็นแนวทางของการแสดงโซนในปัจจุบัน

ทางค่านบทโซน ส่วนวนที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้มี ๕ ส่วนวน คือ รามเกียรติ์ คำฉันท์ รามเกียรติ์คำพากย์ บทพากย์รามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รามเกียรติ์บทร้องและบทพากย์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และบทโซนของกรมศิลปากร จากบทโซน ๕ ส่วนวน ในระยะต่าง ๆ กันนี้จะเห็นลักษณะความเปลี่ยนแปลงได้ว่า สมัยอยุธยา บทโซนประกอบค้วยบทพากย์ และเพลงหน้าพาทย์ มีคำว่า "เจรจา" เป็นระยะแสดงว่ามีกาเจรจาแต่ไม่ปรากฏบทอยู่ค้วย ผู้เจรจาต้องคิดถ้อยคำเอง ค้วยปฏิภาณหรืออาจจจำสืบท้องกันมา ประการสำคัญไม่จำเป็นคองสัมพันธ์กับบทพากย์และความคงซ้ำกับความในบทพากย์เพราะ เรื่องไม่ขาดหายไปตรงคำ "เจรจา" ต่างกับบทพากย์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่บทเจรจาเป็นระเบียบแบบแผนขึ้น แม้จะปรากฏเฉพาะบทพากย์ เพลงหน้าพาทย์ และคำว่า "เจรจา" ไม่มีบทเจรจาอยู่ที่ตามแต่บทเจรจานั้น มีความสำคัญมากขึ้น คือ อาจมีสัมพันธ์กับบทพากย์ค้วยและมีเนื้อความต่อเนื่องกับบทพากย์ เพราะสัมพันธ์ระหว่างบทพากย์และความในบทพากย์ขาดหายไปตรงคำ "เจรจา" ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตอนปลายและสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บทพากย์ บทเจรจา บทร้อง ชื่อเพลงหน้าพาทย์และเพลงร้องรวมอยู่ครบในบท เช่นเดียวกับบทโซนที่กรมศิลปากรปรับปรุงใหม่ แต่บทโซนของกรมศิลปากรเพิ่มบทพูดตามธรรมเนียมการแบ่งองก์ ฉาก คำอธิบายเรื่อง ฉาก แสง เสียง วัทมค ภาษาในบทโซนมักเป็นไปตามยุคสมัยที่แต่ง เว้นแต่มีการนำความบางส่วนของยุคอื่นมาใช้ค้วย เช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำบทร้องและบทพากย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมาใช้ไว้ในพระราชนิพนธ์บทร้องและบทพากย์ของพระองค์ หรือกรมศิลปากรปรับปรุงบทโซนจากบทละครของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็นำบทร้องมาจากบทพระราชนิพนธ์ทั้งสองส่วนวนนั้น โดยทั่วไปบทโซนมีลักษณะการใช้ภาษาาร่วมกันซึ่ง เหมือนวรรณคดีส่วนมาก คือ พยายามใช้ภาษาให้ไพเราะงดงามค้วยการเล่นคำ เล่นสัมผัส เล่นสำนวนโวหาร คำคม มีอุปมาอุปไมย เปรียบเทียบ ทางค่านเนื้อหา

แม้จะเป็นเรื่องราวเกียรติเหมือนกันแต่มีผลความแตกต่างกันอยู่

เรื่องราวเกียรติเหมาะสมกับการแสดง โขน เพราะตัวละคร ๔ ประเภทคือ พระ นาง ยักษ์ ลิง แสดงลักษณะแตกต่างกันไปตามสภาพ ไม้รัสศิลปะต่าง ๆ กัน รสของศิลปะต่าง ๆ นี้ยังได้จากการพากย์ การเจรจา การขับร้อง เพลงดนตรี ซึ่ง ประดิษฐ์ได้เหมาะสมกับลักษณะตัวละครทั้ง ๔ ประเภทด้วย กล่าวโดยสรุปแล้ว เรื่องราวเกียรติเป็นที่รวมขององค์ประกอบหลากหลายลักษณะ (variety) จึงเหมาะสมกับการแสดง โขนซึ่งมีลักษณะศิลปะแบบเดียวกัน

คุณค่าที่ได้จากการศึกษาบทโขน เรื่องราวเกียรติมีหลายประการ โดยเฉพาะ การศึกษาแบบวิเคราะห์ซึ่ง เป็นการพิจารณาองค์ประกอบทั้งหมด ดังกล่าวแล้วว่าบทโขนเป็นวรรณกรรมการแสดงย่อมมีองค์ประกอบพิเศษไปจากวรรณกรรมสำหรับอ่าน คุณค่าที่ใคร่จับจึง เป็นทางด้านวรรณกรรมและทางด้านศิลปะอันเนื่องมาจากการแสดงด้วย

ทางด้านวรรณกรรม แบ่ง เป็น ๒ ประการคือ คุณค่าทางอารมณ์ กับ คุณค่าทางความรู้ คุณค่าประการแรกได้จากลักษณะคีของบทโขน ได้แก่การใช้ภาษาได้งดงามให้ทั้งความไพเราะและอารมณ์สะเทือนใจต่าง ๆ ข้อนี้เหมือนกับที่ได้จากวรรณคดีทั่วไป ส่วนคุณค่าประการที่สอง คือ แสดงให้เห็นลักษณะความเป็นชาติไทย ได้แก่ ลักษณะนิสัยคนไทย ขนบธรรมเนียม ความเชื่อ คตินิยมในชีวิต สิ่งเหล่านี้เป็นตัวกลางที่จะ เชื่อมโยงความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนไทยได้เป็นอย่างดี คนเราจะมี ความรู้สึกว่าเป็นพวก เป็นหมู่เดียวกันได้ ต้องมีความคิดความนิยมบางสิ่งบางอย่างตรงกันซึ่งสิ่ง เหล่านี้เป็นตัวกลาง เชื่อมโยง ได้ดีกว่าการอยู่ดินแดนเดียวกัน เช่น คนไทยที่อยู่ ต่างประเทศมีความสำนึกว่าเป็นคนไทย เพราะยึดถือภาษา ขนบธรรมเนียม คตินิยมแบบไทย ตรงกันข้ามกับบุคคลที่อยู่ในดินแดนไทยแต่ไม่ใช้ภาษาไทยหรือมีขนบธรรมเนียม ประเพณีแบบไทยย่อมไม่อาจทำใจว่า เป็นคนไทยได้ การศึกษาให้รู้ถึงความสำคัญของสิ่ง เหล่านี้จึง เป็นของจำเป็น

ทางด้านศิลปะการแสดง มีคุณค่าโดยเป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม ประการแรก ให้ความบันเทิง เป็นการพักผ่อนจิตใจและสมองอย่างหนึ่ง นอกจากนี้การ

แสดงหรือฝึกโขนทำให้ร่างกายเคลื่อนไหวทุกส่วนตั้งแต่ศีรษะลงมาถึงเท้า ทำให้ร่างกายแข็งแรงและว่องไวเพราะกล้ามเนื้อได้รับการฝึกหัดเสมอ คุณค่าต่อส่วนรวมเกิดจากการแสดงโขนและฝึกหัดโขน ทำให้เป็นคนคล่องแคล่วและไฉนกระเปียบในการจัดพล จึงเป็นประโยชน์ในราชการ โดยเฉพาะการศึกสมัยโบราณที่นิยมการต่อสู้ประชิดตัว ปัจจุบันนี้แม้การสงครามจะเปลี่ยนไปใช้อาวุธทันสมัยแต่เรื่องระเบียบ ความว่องไว การฝึกประสาท และการต่อสู้ประชิดตัวยังคงอยู่ แม้นำประโยชน์ที่จะได้ไปใช้ การแสดงโขนก็มีคุณค่าในตัวเอง ศิลปะที่ได้รับการประดิษฐ์ซับซ้อนลึกซึ้ง เป็นเครื่องแสดงว่าไทยเป็นชาติเก่าแก่ มีความเจริญทางศิลปะวัฒนธรรมมานานแล้ว ถึงจะได้อิทธิพลศิลปะวัฒนธรรมของชาติอื่นมาบ้างก็นำมาปรับปรุงจนมีลักษณะ เป็นของไทยอย่างแท้จริง ความมั่นคงทางวัฒนธรรมนี้แสดงลักษณะมั่นคงของความเป็นชาติ

โขนเรื่องรามเกียรติ์ของไทยผ่านกาลเวลามานาน มีการเปลี่ยนแปลงบทและการแสดงในระยะเวลาดัง ๆ มาตลอด การปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยใดนี้ทำให้โขนเรื่องรามเกียรติ์คงอยู่มาจนกระทั่งทุกวันนี้ ดังขอคิดว่า

...สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นวัฒนธรรมย่อมตกอยู่ในข่ายของวัฒนธรรมทั้งนั้น เมื่อกล่าวรวมก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลงคลี่คลายตัวรุดหน้า เป็นความเจริญอยู่เสมอ และสืบเนื่องกันต่อไปไม่ขาดตอนและไม่หยุดยั้ง เป็นดังกระแสธารที่ไหลเอื่อยเก่าไปใหม่มาและต่อกันเป็นสายเคี้ยวหาได้หยุดอยู่แค่นั้นแต่ก่อนสร้างไว้ให้เราไม่ ถ้าเก่าไม่ค่อใหม่และใหม่ไม่ค่อเก่า เมื่อเปรียบก็เหมือนลำธารที่ไม่เป็นกระแสธารที่ไหลเรื่อย ฉะนั้นถ้าไม่ไหลเรื่อยน้ำก็คงเน่า ถ้าน้ำเก่าไม่ไหล น้ำใหม่ก็ไหลไม่ได้ ถ้าไม่มีน้ำเก่าไว้คอยคานทานน้ำใหม่แล้ว น้ำใหม่ก็จะไหลแรงและเร็วเกินขอบเขตจนหมกน้ำ ลำธารก็ไม่เป็นลำธารอีกต่อไป ๒

๒ พระยาอนุমানราชชน, "หนุมแก เก้าใหม่," ดนตรีไทยธรรมศาสตร์
พระนคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๓.

บทโขนเรื่องรามเกียรติ์มีคุณค่าทางอารมณ์ และสะท้อนให้เห็นความเป็นไทย
ตลอดมาทุกยุคทุกสมัย นับเป็นวรรณกรรมควรแก่การศึกษาและรักษาไม่น้อยกว่าวรรณ
กรรมหรือวรรณคดีเรื่องอื่นเลย

ข้อเสนอแนะ

เรื่องรามเกียรติ์เป็นที่นิยมแพร่หลายทั่วไปและมีการนำเรื่องรามเกียรติ์ไปใช้
ในการแสดงมาก เพื่อความรักของบทวิจัยจึง เลือกศึกษา เฉพาะบทโขนเรื่อง
รามเกียรติ์ที่เป็นพระราชนิพนธ์หรือเป็นช่องทางราชการไม่รวมบทของ เอกชน ทั้งนี้
เมื่อก้าวถึงการแสดง จึง เป็นการแสดง โขนของหลวงหรือ ช่องทางราชการ เท่านั้น
เรื่องรามเกียรติ์ในการแสดงของชาวบ้านเป็นเรื่องที่น่าสนใจเรื่องหนึ่ง น่าจะมี
การศึกษาในแนวคิชาชาวบ้าน (Folklore) หรือแนวอื่น ๆ ต่อไป

ผู้วิจัยไม่ได้เสนอบทโขนเรื่องรามเกียรติ์ในกรณีที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคม
สถาบันทางการ เมืองและการปกครองอย่างละเอียด รวมทั้งความสัมพันธ์ทางวรรณกรรม
การแสดง เรื่องรามเกียรติ์ระหว่างไทยกับประเทศใกล้เคียงด้วย ปรากฏว่าบทพากย์
รามเกียรติ์ของ เขมรมีส่วนคล้ายคลึงกับบทพากย์เก่าของไทยอยู่ อาจ เป็นการถ่ายทอด
วัฒนธรรมกัน เรื่องต่าง ๆ เหล่านี้มีแนวทางที่จะศึกษาได้อย่างกว้างขวาง

การศึกษาวิเคราะห์บทโขนเรื่องรามเกียรติ์ครั้งนี้มีรายละเอียดมากมายเป็น
พื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อไปซึ่งย่อมทำให้งานวิจัยสมบูรณ์ขึ้น ไม่ว่าจะการศึกษาต่อไปนั้น
จะส่งเสริมหรือขัดแย้งกับการศึกษาเดิม ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นความก้าวหน้าในทางวิชาการ
อันควรแก่การสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง